

**КЛАСНО-УРОЧНАТА ОРГАНИЗАЦИЯ НА ОБУЧЕНИЕ В
БЪЛГАРСКОТО УЧИЛИЩЕ В ГРАД ВАРНА
ПРЕЗ ВЪЗРАЖДАНЕТО**

д.п.н ВЕСЕЛИН ДИМИТРОВ МИХАЛЕВ

Варненски свободен университет „Черноризец Храбър“

e-mail: mihalev_veselin@abv.bg

РЕЗЮМЕ: В настоящата публикация се разглеждат въпроси свързани с прилагане на класно-урочната организация на обучение в българското училище във Варна през Възраждането – резултат от решенията на Шуменския учителски събор от 1873 г.

Ключови думи: класно-урочна организация, обучение, учители

**CLASS-LESSON ORGANIZATION OF TRAINING IN BULGARIAN
SCHOOL IN VARNA DURING REVIVAL**

**VESELIN DIMITROV MIHALEV, Ph.D
Varna Free University „Chernorizetz Hrabar”**

ABSTRACT: This publication discusses issues related to the implementation of the classroom teaching organization at the Bulgarian School in Varna during the Renaissance, the result of the decisions of the Shumen Teachers' Council of 1873 and.

Key words: class-lesson organization, training, teaches.

ВЪВЕДЕНИЕ

Учебното дело в град Варна през Възраждането получава силен тласък на развитие с откриване на класове в българското мъжко и девическо училище, което е в резултат не само от социално-икономическия облик на града през 70-те години на XIX в., но и от нарастване на образователните потребности на варненските българи.

Шуменският учителски събор, проведен на 12.04.1873 г., приема няколко исторически за епохата на Възраждането решения, които стават всеобщи и задължителни за всички училища във Варненско-Преславската епархия, а именно: Устав за селските училища, Програма за селските и градските начални училища, с която се определят учебните предмети, задължителните учебници и разпределение на часовете през цялата училищна година, Програма на главните градски училища, в която се установява четиригодишен курс на обучение и установяване на продължителност на учебната година (ДА-Варна, ф.75К оп. 1 а.е.14 л.1-10).

С неговите решения е издигнат един от най-демократичните и прогресивни принципи на учебното дело - *всеобщо и задължително основно образование* на децата при навършена 6-годишна възраст. Въвежда се *принципът на задължителност* на началното обучение, регламентират се задълженията на родители, учители и училищно настоятелство. Този принцип присъства във възрожденската училищна практика без да е строго регламентиран по отношение на налагането на подходящи санкции към родителите. Неговото въвеждане е резултат от желанието на възрожденските просветни дейци да издигнат на висота българското учебно дело през Възраждането.

1. ПРЕДПОСТАВКИ ЗА ВЪВЕЖДАНЕ НА КЛАСНО-УРОЧНАТА СИСТЕМА НА ОБУЧЕНИЕ

Уставът за училищата представлява един от най-ранните разгърнати правилници за развитието на училищното образование във Варненска епархия. В него са регламентирани задълженията на родителите, където в чл. 2 се посочва: *„Секий селянин е задължен да си изпраща децата в училището цялата селско-училищна година”* и още: *„Родителите се задължават да изпращат децата си чисти на училище и им купуват нужните книги и потреби”*. С цел издигане престижът на възрожденския учител и училището като образователна институция, уставът регламентира задълженията на родителите: *„Никой родител няма право да отделя детето от учебни занятия и да използва труда му за домашни нужди през учебно време”,* както и *„на родителите е забранено без време да вземат децата от училището, освен по някои твърде уважителни причини. В противен случай на родителите ще се налага наказание”*. В чл. 5 до чл. 7 родителите се задължават *„да се отнасят добре към учителите и не ги занимават с писарство и капзамълък и да оставят учителя свободен в извършването на учителските си длъжности, както и е забранено да се безпокоят учителите по време на преподаването им”*.

Налага се извода, че уставът като важен документ издига на голяма висота положението на учителите през Възраждането, а взетите решения на събора го правят едно от големите събития в живота на българското просветно дело. За това с основание Л. Доросиев отбелязва, че *„тоя учителски събор, по важността на работата що е свършил, държи първо място между нашите учителски събори преди Освобождението ни”* (Доросиев 1925, с. 218).

С приемане на решенията на Шуменския учителски събор във Варна се изгражда стройна организация на обучение по отделения и класове. Приоритет в педагогическата работа на учителите е *въвеждане на класно-урочната организация на обучение*, което обуславя началото на третия етап в развитието на българското училище през Възраждането. Утвърждаването на класовете е предпоставка за прилагане на „звучната метода” на ограмотяване. Въпреки краткото си учителстване Сава Геренов се превръща в горещ привърженик на този метод и се противопоставя на механичното заучаване на думи и изрази, които според него само увеличават „суката” сред децата и се занижават резултатите от добрата работа на учителя. Възгледите му за творческия характер на учителя представляват принос в българската педагогическа мисъл от времето на възрожденската епоха. В „Лесна метода за първоначалните ученици”, той пише: *„Преимуществено тези упражнения пред други секи учител може да предвиди, стига да направи няколко упражнения с децата и ще забележи, че те с голямо внимание го слушат и се стремят да отговарят на секий му въпрос и за малко време ще види какъв е успехът от преподаването.”* Макар, че тези негови насоки за дейността на учителя днес са загубили своето значение, те допринасят за утвърждаване на „звучния метод“ като радикален път за бързо ограмотяване. Във връзка с това той изяснява ползата му: *„Този способ изгонва за малко време, ако учителя си знае работата, най-злия враг на преподаването – суката“* (сп. „Наставник за учители и родители“ 1880, с.55).

Варненското училище по своята структура и степен на обучение обхваща първоначално училище с три отделения и класно с три класа, а девическото училище се запазва като двукласно. Класното училище представляват по-висока степен в развитието на новобългарското

образование в града и стават поле за изява на педагогическите способности на възрожденските учители Стефан Дерибеев, Христо Самсаров, Иванка Стаматова, Димитър Станчев и др. В него се създават предпоставки за придобиване на по-задълбочени знания в областта на хуманитарните науки. Разделени по степен на подготвеност учениците усвояват основите на отделните науки, систематизирани под формата на учебни предмети от различни научни области на хуманитарния и природо-математическия цикъл.

Единствено Шуменският учителски събор от 1873 г., в сравнение с останалите учителски събори, фиксира точно времето, регламентиращо *продължителността на учебната училищна година* и определя нейните граници от 15.09 до 15.06. (ДА-Варна, ф.75К оп.1 а. е.14 с.1-10). От уч. 1874/1875 г. времетраенето на учебния ден е определено – сутрин и следобед по три часа. Този учителски събор определя дневните часове, в които учениците трябва да се занимават в училище¹, като в различните месеци на годината, съобразно продължителността на деня (светлата част) и неговото астрономическо начало се установяват различни начални и крайни часове по следното разпределение:

От април до септември

		Сутрин	Следобед
От	април	1 - 4	7 - 10
„	септември	1½ - 4½	7½ - 10½
„	октомври	2 - 5	8 - 11
„	ноември	3 - 6	8 - 11
„	декември	3½ - 6½	8 - 11
„	януари	3 - 6	8 - 11
„	февруари	2 - 5	8 - 11
„	март	1½ - 4½	7½ - 10½

¹ Разпределението на дневните часове е направено по турския часовник.

Организацията на обучение в класното училище е съобразена с отбелязването на *християнските празници*, които трябва да се почитат през учебната година: 8 септември „Рождество Пресвета Богородица”, 14 септември „Кръстовден”, 19 октомври „Св. Иван Рилски”, 26 октомври „Димитровден”, 4 ноември „Архангеловден”, 21 ноември „Въведение Пресвета Богородица”, 6 декември „Никулден”, 25 декември „Рождество Христово”, 1 януари „Сурваки”, 7 януари „Ивановден”, 2 февруари „Сретение”, 25 март „Благовещение”, 23 април „Гергьовден”, 29 и 30 юни „Петровден”, 20 юли „Илинден”, 6 август „Преображение”, 15 август „Голяма Св. Богородица”. Още се празнуват: Великден (6 дни от Велики четвъртък) и Спасовден, Възкресение – 6 дни (от Великия четвъртък до Светлата неделя), Възнесение, Света троица и всички недели.

Ръководно начало на варненските учители при организацията на обучението са приетите „Правила за празниците, ваканциите, изпитанията и работните часове в народните училища на Варненска губерния през 1878 г.”, с които се регламентират *ваканциите*: преди Рождество Христово – 2 дни; преди Великден – 3 дни; лятна ваканция – 30 дни – от 3 юли до 1 август; лятна ваканция – 66 дни - от 2 юни до 31 август. Определено е времето за провеждане на *годишните изпити* – от 21 юли до 31 юли за всяка учебна година, както и *времента на учебните часове*, които за първо отделение са 3 часа дневно (2 ч. предиобед и 1 ч. следобед), а за второ и трето – 4 часа.

С въвеждането на класно-урочната организация на обучение *оценяването на знанията* на учениците в класното мъжко училище се осъществява чрез прилагане на *петобалната система* с оценки – „твърде добре (5)“, „добре (4)“, „удовлетворително (3)“, а поведението им се оценява като „осъдително”, „долно”, „средно” и „похвално” (Тонев 1962, с.135–140).

На учениците, които добре усвояват учебния материал в края на година се раздават поощрителни награди. Някои от тези класически форми представляват непреходно педагогическо наследство и дават възможност за прилагането им в съвременното образователно пространство.

Учителите Стефан Дерибеев, Христо Самсаров, Андон Матеев и Димитър Станчев осъществяват проверката на знанията на учениците от класовете чрез прилагане на различни форми на контрол: *провеждане на годишни и текущи изпити*. През 1874 г. във варненското класно училище в края на годишните изпити учениците получават свидетелство „Награда за успех, добро поведение и прилежност”. От запазеното свидетелство на ученика Ради Петров се вижда, че то е подписано от училищното настоятелство, а на титулната му страница под името на училището следва надпис: „Поддържано от честното общество”.

Записването на учениците във варненското класно училище се осъществява от главния учител през време на учебната година. От уч. 1873/1874 г. то се нарича „Главно мъжко училище”, а в първи клас са записани 6 ученика и във втори - 12. Докато през 1874 г. нараства броят на учениците в отделенията на първоначалното девическо училище, то броят на учениците в класовете се запазва. От класния дневник на учителя Цвятко Ненов се установява, че през уч. 1874/1875 г. броят на учениците в основното училище е 65, който нараства на 72 през 1875 г., а през месец март на същата година достига 77. Пълно развитие мъжкото класно училище получава през уч. 1874/1875 г., когато за главен учител е назначен Христо Самсаров.

През уч. 1875/1876 г. в девическото училище се открива първи клас (за първи път) с 11 ученички, а във втори клас те са 5. През януари 1877 г. занятията в мъжкото и девическото училище са прекратени, поради

избухналата Руско-турска освободителна война. Броят на обучаваните в мъжкото и девическо училище достига до 180 ученици.

Българското училище посреща Освобождението в малка училищна постройка, описана в рапорта на губернияския училищен инспектор така: *„Училищното здание във Варна е горний кат (етаж) на дървеното здание, което е обърнато долу в черква! То има две стаи, в една от които се помещава мъжкото училище, а в другата – женското. Стаите не са толкова големи, за да поместят учениците, които дохождат. Стеснение голямо”*.

През уч. 1878/1879 г. класното мъжко училище преминава в реално. Назначени са четирима учители и една учителка. Димитър Станчев, Стефан Георгиев и Стефана Икономова преподават в класовете, а Димитър Мумджиев и Цвятко Свинаров са първоначални учители. За учителки в отделенията са назначени Йовка Димитрова Мамарчева, Елена Икономова, Кинка Кръстева и Милица Предич. Обучението в мъжкото училище е организирано в три отделения и два класа, а в девическото – три отделения и един клас (първи), в които се обучават съответно 130 ученика и 100 ученички. Те постъпват на различна възраст и са от различни райони на страната, като голяма част са от Варна, Одринска Тракия, Добрич, Шумен и Котел.

2. УЧЕБНИ ПРОГРАМИ И УЧЕБНО СЪДЪРЖАНИЕ

Развитието на учебното дело във Варна навлиза в нов етап след проведения учителски събор в Шумен, който определя и целта на основното училище - *„да научи детето да чете свободно и разумно, да пише колко-годе правилно, да смята, да има общи познания от Землеописание, Закон*

Божий и от българска история” (Пенкова 1970, с.157–187). Въвежда се нова учебна програма с ново учебно съдържание с цел създаване на единство в учебните планове и програми в епархията. На събора се решава *„да се обмисли зряло и да се състави една обща програма за преподаваните предмети, както и устав за благо успешното състояние и управление на училищата*” (ДА-Варна, ф.76К оп.1 а. е. 41 л. 5).

В програмата на градските начални училища се определя продължителност на обучението от четири години, а учебните предмети са умело подбрани и представляват едно от най-убедителните доказателства за реалистичния дух, който навлиза в българското образование (ДА-Варна, ф.75К оп.1 а.е.14 л.1-10). От прегледа на учебните предмети с предимство се изучава четене, писане, аритметика и краснопис. Българското училище (мъжко и девическо) придобива светски и граждански характер. Очертава се тенденцията за усвояване на знания от учениците, които не само повишават общата им култура и изграждат националната самоличност, но и развиват способности за практическа дейност (Гечев 1995, с.84). В учебната им програмата освен изучаването на кратък катехизис, всички останали предмети са от областта на реалните светски знания – българска граматика, славянски език, аритметика, кратка геометрия, всеобща история, българска история, география и рисуване (ДА-Варна, ф.75К оп.1 а. е.14 л.1-11; в-к „Турция” 1873, №14). Изучаването на чужди езици е заложено в първата и четвъртата година. Изучават се турски език (превод, граматика, писма и телеграфи) и френски език. В класното училище френски език преподават учителите Димитър Станчев и Христо Самсаров, а в края на учебната година учениците полагат годишен изпит (Тонев 1962, с.133-140).

От приетата на Шуменския събор учебна програма за градските основни училища се установява наличие на значителен брой учебни

предмети в четвъртата година на обучение, а учебната дисциплина „Български език“ обхваща четене, писане, българска граматика и краснопис. В нея са заложиени вижданията на дейците от събора за едно добро обучение. В първата година се изучава четене, писане (букви), писане (цифри), а през втората – свободно четене, писане (думи и цифри) и краснописание. Третата година обхваща изучаване на четене и разказване, аритметика, молитви, свещена история, география и краснопис, четвъртата – българска граматика, българска история, аритметика, славянски език, краснопис, писмени упражнения, четирите аритметични действия и именувани числа, черковно пеене и православен катехизис.

В изпълнение на решенията на Шуменския учителски събор, въпреки тяхната навременност и задължителност учителите се сблъскват с редица затруднения в прилагането им особено в отдалечените селища от епархията. Ограниченият контрол от страна на митрополитския център, както и недостатъчното разбиране и чувство за отговорност на отделни общини довежда до това, че на някои места те остават неприложени. От такива съображения се ръководи варненската училищна община, която свиква на 30.01.1874 г. нов събор на селските учители от околността, за да направи проверка на изпълнение на решенията от Шуменския събор.

На него са направени малки изменения в учебната програма. Решава се всяко селско училище да има не повече от три отделения, като в първо отделение учениците се учат да четат и пишат по гласната метода. Във второ отделение обучението продължава по изучаване на свободен прочит, писане на кратки изречения, писане на числата от 1 до 1000, упражнения върху тях с четирите аритметични действия и краснописание на буквите. В трето отделение се продължава със свободен прочит и разбор на прочетеното, писане по диктовка на дълги изречения, изучаване на десетте части на речта,

българска история, свещена история, катехизис, кратка география, кратка аритметика, учене на молитвите и славянски прочит. Определени са учебниците, които ще се използват в отделенията, които са значително по-малко от определените на Шуменския събор.

Обучението в българското училище след решенията на Епархийския събор от 1874 г. е организирано в тригодишен курс, като налице е обединяване на учебния материал. Това обстоятелство се явява единственото различие, сравнявайки учебните програми от този период във Варна и Сливен. По съдържание на предвидените учебни предмети втората програма, съпоставена с тази на главните градски училища, приета от Шуменския събор показва големи сходства (Пенкова 1970, с.171). В тази насока е писмото на варненската училищна община до митрополит Симеон, в което го уверяват, че няма да изменят на „Шуменската програма” (ДА-Варна, ф.75К оп.1 а. е. 8 л.13–14).

През уч. 1870/1871 г. мъжкото училище е двукласно, в което продължава обучението по българска граматика, аритметика, география, свещена история, а във втори клас и черковно пеене. През тази учебна година учениците са 7. Тенденцията за намаляване на техния брой в класовете през следващите години може да се обясни с просперитета на гръцкото учебно дело чрез разширяване на образователната мрежа на гръцките училища след 1870 г. Голяма част от децата на гагаузите, особено момичетата, се учат в гръцкото девическо училище „В. Сулинис“, в което са налице по-добри материални условия на обучение (Кабакчиев 1910, с. 39–40).

През уч. 1872/1873 г. се увеличават класовете в класното мъжко училище. Обучението в него е организирано в три класа. В първи клас се изучава български език, аритметика, свещена и българска история и

землеописание, във втори – български език, аритметика, българска и свещена история, гръцки и турски език, землеописание, в трети – предметите се увеличават с два нови – катехизис и космография. В обучението по катехизис учениците се запознават с усвояването на ценностите на християнската православна религия. С помощта на „Пространния православен катехизис“ те изучават двете страни на християнското благочестие – богопознание и богопочитание. Подрастващите достигат до извода, че да се мисли, че Бог не съществува е безбожие и е „противно на човеческото естество.“ Тези знания допринасят за съхраняване на народностния дух и съзнание за запазване на българщината и служат като щит срещу вредното османско и силно гръцко влияние в града.

През 1873/1874 г. училището се нарича „Главно мъжко училище“ и се състои от два класа – първи и втори. В първи клас се изучава политическа география, закон Божи, български и славянски език, всеобща история, френски език, математика (аритметика и алгебра). Във втори клас изучаваните учебни предмети са: политическа география, аритметика (практическа и теоретическа), българска история, свещена история, средна и нова история (начало), български език, френски език, прочит славянски и краснопис.

През уч. 1874/1875 в първи клас се изучава аритметика (практическо обучение), кратка свещена история, география (начало), български език (прочит и писане на граматични части) и краснописание. Във втори клас учениците обогатяват знанията си по политическа география (начало), аритметика (практическа и теоретическа) (начало), българска история, свещена история – средна и нова (начало), български език – прочит и писане с граматически части и краснопис, френски език и география (начало). През

тази учебна година в мъжкото училище се открива трети клас, а учениците изучават физическа и математическа география, алгебра (продължение), геометрия (начало), естествена история, физиология (начало), физика (статика), хидравлика (начало), словесност – риторика и логика (начало), писмени упражнения в българския език, френски език в превод и разговори, всеобща история (средна и нова) и славянски език. През следващата учебна година в първи клас на девическото училище се изучава българска история, свещена история, аритметика (на дробите), български език и география (ДА-Варна, ф.79К оп.1 а. е. 13 л.1).

Шуменският учителски събор от 1873 г. определя учебниците по които се обучават варненските ученици, съответно за I-во и II-ро отделение: „Бащин язык за малки деца” (кн. II, III) от Д. Манчев, „Начален прочет” от И. Момчилов, „Първа четеница” от Д. Цанков, „Буквар” от Р. Блъсков, „Кратка българска читанка” от Т. Икономов, „Малка българска читанка” от Н. Михайловски, а за III-то и IV-то отделение: „Пространна читанка за приготвяне към българската граматика” от Т. Икономов, „Втора четеница за ученици от средните училища” от Х. Данов, „Кратък извод за българската история” от Д. Манчев, „Кратка българска история” от Д. Цанков, „Свещена история на вехтия и новий завет” от Генадия, „Малка география” от И. Момчилов, „Кратка география” от Й. Груев, „Пространний православний катихизис” и „Часослов” от Х. Данов (Жечев 1962, с.77-79).

За обучението на учениците в класното мъжко училище се използват „Кратка българска история по питання и отговор” от Д. Душанов, „Очерки по всеобща история” от Н. Михайловски, „Броителница за първоначални ученици” от Г. Кирков, „Теоретическа числителница” от Хр. Данов, „Землеописание за първоначалните ученици” от Д. Манчев, „Землеописателен учебен атлас” от Хр. Данов, „Начало на българска

граматика” и „Основа на българската граматика” от Й. Груев, „Упътване за българският език” от И. Богоров, „Читанка за приготвяне към граматиката” от Т. Икономов и „Начални книжки за децата” от И. Момчилов.

Интерес представлява учебното съдържание в учебниците, по които се провежда обучението. Учебникът на Н. Михайловски „Малка българска читанка” е полезен със своите наставления към подрастващите за почит към Бога, запазване на вярата, уважение към възрастните и родителите, извършване на добри постъпки към ближния човек. Четивата от читанката са обособени в шест раздела, включващи всеобщи познания за ден, час, минута, дните от седмицата, дните в един месец, колко дни съдържа една година. Дават се знания за Земята, която според автора и неговата представа за нея тя е „валчеста като кълбо”. Вторият раздел е посветен на басните. Литературното съдържание на „Врана и лисица”, „Щурец и мравка”, „Магаре и славей”, „Вълк и агне” е предадено в съответствие със запазения през този период правопис. Третият раздел авторът посвещава на приказките, в чието заглавие се съдържа основната поука, а в четвъртия следват обяснения подкрепени с примери за някои нравствено-етични категории - благодушие, вяра, благотворителност, признателност и искреност. Петият раздел е озаглавен „Някои длъжности в обществения живот”, а последния завършва с 32 правила за здравето и здравословния начин на живот.

С историческите знания учениците от класното училище се запознават от „Кратка българска история по питане и отговор” на Д. Душанов, който е един от 18-те учебници по история, издадени през Възраждането. Той отбелязва, че при съставянето на тази история е ползвал издадените „Царственик” на Х. Павлович, магистърската дисертация на С. Палаузов

„Век българского царя Симеона”, „Кратка българска история” на Д. Войников и „Българска история” на Д. Цанков. Подборът на исторически факти, определени от автора е противоречив и непълен. В учебника той помества въпроси към учениците, а в уводната част съобщава какви колебания е изпитвал, докато се ориентира в начина, по който да съобщи въпросите. Дали да изложи съдържанието в разкази и след всеки да приложи въпросите, които учителят може да отправи към учениците или да зададе въпрос и след това отговор. Той се спира на второто свое виждане, затова учебникът е със заглавие „Кратка българска история по питане и отговор”. Ето само един пример: „Питане: *„По какво се отличавали старите българи от другите народи?”* Отговор: *„По това, че били дързостливи, трудолюбиви и честлюбиви”* (Душанов 1870, с.29, 52).

Особено полезна в обучението на учениците е „Начало на българска граматика” на Й. Груев. Този възрожденски просветител познава добре трудностите около написването на цялостна граматика на родния език, за което според него е необходимо *„да се опознае целий живот на езика, да изучим и съберем законите му от всяка една страна“* (Груев 1851, с.1).

В „Теоретическа и практическа числителница” Х. Данов пояснява какво е числителницата като наука. От тази информация може да се предположат целта и задачите на обучението. Той представя учебното съдържание като знание за аритметичните действия – събиране, изваждане, умножение и деление с цели числа, просто и сложно тройно правило, действия с дроби и именуванни числа. Последните кореспондират с *„практическият търговски живот”* - споделя автора. След усвояването на всяко аритметично действие той поднася на учениците и по няколко *„практически задавки”*. Въпреки, че са спазени изискванията за прилагане на принципът за последователност при структуриране на учебното

съдържание, в него липсват илюстрации, картини и изображения като средства за нагледно обучение.

За запознаването на учениците с правилата за литературно обучение се използва книжка трета от поредицата „Бащин язык за малки деца” на Д. Манчев. Специално място е отделено за изучаване на устното народно поетично творчество. *„Народните притчи са важни в първоначалното обучение на бащиний язык, защото в тях като в огледало се изобразява народния живот с всичките си живописни особености”* – подчертава Манчев. Запознаване със съдържанието на различни народни песни в раздел първи предоставя възможност за достигане до определени знания за изворите на устното песенно народно творчество, а в дял втори са поместени песни подходящи за различните годишни времена – „Коледна песен”, „Лазарска песен”, „Песен за лятото”, „Есен”. В третия дял се предлагат поредица от упражнения по четене и писане. Посочвайки достоинства на някои жанрове Манчев изтъква ролята им за логическото мислене на учениците (чрез гатанките) и тяхното въображение (чрез приказките, песните, пословиците и поговорките).

ИЗВОДИ

Систематичното развитие на класното образование в процеса на прилагане на *класно-урочната организация на обучение*, обуславя следните **изводи**:

➤ В резултат от нарасналите просветни потребности на варненското население класното училище материализира стремежа на българите към по-високо образование и по-съвременни образователни изисквания. През този етап от развитието на българското училище се прилага класно-урочната

организация на обучение. Изграждат се класовете като организационна форма на обучение, въпреки намаления и неравномерно разпределен брой на учениците в тях. Обучението се характеризира с въвеждане на звуковия метод при усвояване на началната грамотност.

➤ Създават се условия за развитие не само на класното мъжко, но и на девическото образование, с което новобългарското училище придобива съвременен облик. Класното училище е отделено от основното и неговата характеристика е обусловена от специфичните особености на културно-просветното и стопанско развитие на черноморския град през 80-те години на XIX в.

➤ Отделените по възраст и степен на подготовка ученици усвояват основите на отделни науки, систематизирани под формата на учебни предмети преподавани от различни учители. В програмите за обучение се въвеждат учебни предмети, които дават възможност за обогатяване на техните знания и формиране на по-широки представи за заобикалящия ги свят. В учебният процес се регламентира изучаването на различни езици – български, турски и френски. Наред с новите учебни предмети и светския характер на обучение продължава формирането на религиозното възпитание на подрастващите с изучаването на православната религия. Изучават се предмети, свързани с националното самопознание, чрез които се изгражда националната самоличност на учениците. Изучаването на историческите знания се превръща в главно средство за формиране на родолюбиво съзнание и сигурен щит срещу чуждото османско и гръцко влияние. Липсват часове по рисуване и пеене. Подобно е положението с изучаването на учебния предмет физкултура, макар, че разходките като форма на физическо възпитание имат свое място в живота на класното училище.

➤ Класните учители имат своето поле за професионална изява, като автори на цялостни програми за обучение на учениците по всички учебни предмети за трикласното мъжко и двукласното девическо училище, които са в съответствие с програмите, определени с решенията на Шуменския учителски събор от 1873 г.

ЛИТЕРАТУРА

1. **Бацаров, Н.** Животоописанието ми. Съст. В. Василева. С., 1986.
2. **Ванков, Н.** История на учебното дело в България. Ловеч, 1903.
3. **Веселинов, Д.** История на обучението по френски език през Възраждането. С., 2003.
4. В-к „Турция” 1873, №14.
5. **Генчев, Н.** Българско Възраждане. С., 1988.
6. **Гечев, М.** Училището и обучението в грижите и разбиранията на учителските събори. В: Педагогика. 12, 1995, с.84.
7. **Груев, Й.** Начало на българската граматика за ученици в подготовителните училища. Виена, 1872.
8. ДА-Варна, ф.75К оп.1 а. е. 14 л. 1-10.
9. ДА-Варна, ф.76К оп.1 а. е. 41 л. 5.
10. ДА-Варна, ф.75К оп.1 а. е. 8 л.13-14.
11. ДА-Варна, ф.79К оп.1 а. е. 13 л.1.
12. **Димитров, А.** Училището, прогресът и националната революция (изследване). БАН. Институт по история. С., 1987.
13. **Димитров, Т.** Тодор Икономов и развитие на българското училище. В: Народна просвета, бр.5, 1988.
14. **Доросиев, Л.** Материали за изучаване на учебното дело в България. С., 1925.

15. **Душанов, Д.** Кратка българска история по питання и отговор за първоначални ученици. Цариград, 1870.
16. **Жечев, Н.** Учителският събор в Шумен през 1873 г. В: Народна просвета, бр. 2, 1962, с.77-89.
17. **Кабакчиев, С.** Спомени за града Варна от времето на Кримската война (1853-1856). В: ИВАД, III, 1910, с.39-40.
18. **Мирски К.** Учебното дело в град Варна преди Освобождението. Варна. 1963. Ръкопис №3.
19. **Момчилов, И.** Начални книжки за децата в първоначалните народни училища. Буквар, съставен по най-новата и лесна метода. Търново 1869.
20. Наставник за учители и родители. Варна. №7, 10/1881, бр.17/7.04.1881.
21. **Ников, П.** Българското Възраждане във Варна и Варненско. Митрополит Йоаким и неговата кореспонденция. С., 1934.
22. **Пенкова, М.** Учителският събор в Шумен през 1873 г. и резултати от неговите решения. В: ИДА, 19, 1970, с.157-187.
23. **Стоянов, М.** Букви и книги. С., 1978.
24. **Тонев, В.** Учителските събори през Възраждането. България 1300. В: Институции и държавна традиция. Т. II, С., 1982, с.475-480.
25. **Тонев, В.** Девическото образование във Варна през Възраждането. В: Народно дело, бр. 264/ 4.11.1962.
26. **Тонев, В.** Българското Черноморие през Възраждането. С., 1995.
27. **Тонев, В.** Към историята на българското учебно дело във Варна. В: ИВАД, XIII, 1962, с.135-140.
28. **Церов, И.** Спомени и бележки на Иван Церов. Варна. 1935.